

1. ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ З- (ІЗ-, ЗІ-).

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ ПЕРЕД ГЛУХИМИ К, П, Т, Ф, Х.

Префікс **з** перед глухими приголосними **к, п, т, ф, х** переходить у **с**: *сказати, спалахнути, ствердити, сфотографувати, схил*. Перед усіма іншими приголосними пишемо **з** (іноді **із**): *збавити, звести, зжитися, зирнутися, зсадити, зціпити, зчепити, зшиток*.

Префікс **з-(с-)** виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зекономити, зігнорувати, з'їзд, зорієнтуватися, зумовити, згаслий, змазати, знадлиий, скоротити, склад і под.*

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, пишемо здебільшого префікс **зі-**: *зібгати, зігнути, зідрати, зізнатися, зіпсуватися, зіставити, зіткнення, зіщулитися тощо*. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися тощо*. У деяких словах префікс **зі-** чергується із **зо-**: *зігрівати й зогрівати, зімлівати й зомлівати, зіпрівати й зопрівати, зітліти й зотліти*.

2. ПРЕФІКСИ РОЗ-, БЕЗ-, ЧЕРЕЗ-

Кінцевий приголосний цих префіксів вимовляється по-різному залежно від початкового звука кореня: чітко й виразно (*безіменний, розораний, безводний, безграмотний, розбитий*) або ж уподібнюється шиплячому чи свистячому кореня (*розшумітися, розчаруватися, розчинитися, розступитися; безсмертя, безсумнівно, безшумно, безцільно*).

Префікси **роз-, без-, воз-, через-** завжди пишуться з кінцевим **з-** (за морфологічним принципом): *розквітати, розпалити, розхвалити, розчистити, розмістити; безкорисливий, безкрай, безсніжний, беззахисний, безжурний; возвеличити, воздати, возз'єднати; черезплічник, черезсідельник*.

Фонетичний варіант префіксу **роз-, розі-:** *розіграти, розігнути, розірвати, розібрати, розідрати.*

Правопис префіксів **від-, під-, над-, понад-, перед-, між-, об-:**

1. Кінцевий дзвінкий приголосний цих широковживаних в українській мові префіксів на письмі не змінюється: *відсвяткувати, під'їжджати, підпис, надземний, понадхмарний, передчасний, передпліччя, передчуття, передмістя, міжгалузевий, між планетний, обпекти, обсмажити, обтрусити.*

Примітка. Префікс **пред-** старослов'янського походження й тому вживається в словах з відповідним відтінком у значенні: *предтеча, предводитель, предстати, предковичний.*

2. Задля милозвучності префікси можуть видозмінюватися:

Від – од-, оді- (*оддати, одібрати*);

під- – піді- (*підійти, підігнати, підібрати*);

об- – обі- (*обілляти*);

між– межі- (*межиріччя, межигір'я і міжгір'я, межипліччя*).

УВАГА!

У мові художньої літератури вони виступають паралельно: *відпливає і одпливає, відпочити і одпочити, віддати і оддати.* У науковій та спеціальній літературі вживається тільки префікс **від-**.

3. ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ ПРЕ-, ПРИ-, ПРИ-

Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-:** префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прегарний, презавзятий, прекрасний, премудрий, прекрасно, препогано;*

Префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибігти, приборкувати, прикрутити, приборкати, пришивидшити; прибуття, притулок, прибраний, привабливо.*

Крім того, префікс **пре-** виступає у словах *презирливий, презирство* й у словах старослов'янського походження: *преосвященний, преподобний, престол*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригірок, приярок; прибережний, прикордонний*.

Префікс **прі-** вживається тільки в словах *прізвисько, прізвище, прірва*.

4. ПРАВОПИС СУФІКСІВ (ІМЕННИКОВИХ, ПРИКМЕТНИКОВИХ, ДІЄСЛІВНИХ)

Іменникові суфікси

И пишеться в суфіксах:

а) **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик), -ист, -изм**: *братик, вузлик, передовик; гірник, кулеметник; газівник, працівник; хлопчик, прапорицьк, боротьбист, побутовизм, речовизм і т. ін.*

б) **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці: *вариво, добриво, куриво, меливо, мереживо, місиво, морозиво, паливо, печиво, прядиво*; **але**: *марево* (не матеріал і не продукт праці).

в) **-ичок, -ичк(а)**, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *вогничок, кошничок, вуличка, паличка*.

г) **-иськ(о), -ищ(е)** після приголосного: *дівчисько, хлопчисько; вогнище, становище*.

г) **-ир, -ист, -изм** у словах іншомовного походження після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригадир, командир; бандурист, дантист, пейзажист; класицизм, педантизм, тероризм*.

д) **-ович** при творенні чоловічих імен по батькові: *Васильович, Дорошович, Ігорович, Микитович, Олексійович, Юрійович*.

Е пишеться в суфіксах:

а) **-ен(я) [-єн(я)]** в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовчєня, гусєня*.

б) **-ень, -ець, -тель:** *велетень, в'язень, мовознавець, переможець, вихователь, любитель.*

в) **-ечок, -ечк(а) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)]:** *вершечок, мішечок, красчок; діжечка, копієчка, Марієчка, річечка; віконечко, словечко, яєчко.*

г) **-енк(о) [-єнк(о)], -еньк(о, а) [-єньк(о)]:** *Гордієнко, Кравченко, безбатченко, коваленко, батенько, кониченько, серденько; ніженька, тополенька.*

І пишеться в суфіксах:

а) **-івн(а)** при творенні жіночих імен по батькові: *Борисівна, Василівна.*

б) **-івк(а)** в іменниках жіночого роду: *голівка, долівка, ножівка, полівка, спиртівка, частівка.*

в) **-ір, -іст, -ізм** у словах іншомовного походження після приголосних (крім **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**): *вампір, гарнір, пломбір; піаніст, спеціаліст; модернізм, плюралізм.*

Ї пишеться в суфіксах:

а) **-їськ(о), -їщ(е), -ївк(а)** після голосного: *гноїсько, побоїще, маївка.*

б) **-їр, -їст, -їзм** в словах іншомовного походження після голосних: *акмеїст, героїзм, конвоїр.*

в) **-ївн(а)** при творенні жіночих імен по батькові від імен на **-й**: *Гордїївна, Сергїївна, Юрїївна.*

-НН- пишеться в суфіксах:

-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-янн(я)] в іменниках середнього роду: *картоплиння, павутиння, гуляння, носіння, звернення, напруження, піднесення, удосконалення.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

а) **-н(ий)** в більшості якісних і відносних прикметників: *дружний (спів), західний, мільйонний, принадний, фабричний.*

б) **-н(ій)** в небагатьох прикметниках (переважно відносних), в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження після **ж, ш**: *братній, всесвітній, городній, давній, житній, незабутній, освітній, пізній,*

ранній, самобутній, суботній, хатній; ближній, вчорашній, давнішній, домашній, дорожній.

в) **-ин (-їн)** у присвійних прикметниках, утворених від іменників І відміни (**крім й**): *баба – бабин, Галя – Галин, свекруха – свекрушин, тітка – тітчин, Марія – Марин, Софія Софійн.*

Це треба знати!

Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч (щ), ш**:
Ольга – Ольжин, дочка – доччин, Мелашка – Мелащин, сваха – свашин.

г) **-ин(ий), -ичн(ий), -ист(ий)** пишуться після твердих приголосних:
бджолиний, голубиний, історичний, класичний, променистий, урочистий.

г) **-ічн(ий)** після м'яких приголосних: *академічний, анархічний.*

д) **-їн(ий), -їст(ий), -їчн(ий)** – після голосних та апострофа: *героїчний, двоїстий, змінний, солов'їний.*

е) **-ев(ий)** уживається після м'яких або шиплячих приголосних, якщо наголос падає переважно на основу слова: *березневий, грушевий, овочевий, ситцевий.*

є) **-єв(ий)** пишеться після м'яких **н, т** або **й**: *алюмінієвий, дієвий, життєвий, значеннєвий, суттєвий.*

ж) **-ов(ий)** вживається в прикметниках, якщо перед ним стоїть твердий приголосний або шиплячий (**ж, ч, ш, щ**), м'який приголосний або **й**:
вітровий, казковий, кварцовий, палацовий, святковий, службовий, бойовий, гайовий, грошовий, дійовий, дощовий, життєвий, крайовий, нульовий, речовий, стильовий.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жін. і середн. роду: *майстрова, майстрове; Петрова, Петрове; робітникова, робітникове; Андрієва, Андрієве; кобзарєва, кобзарєве; скрипалева, скрипалево; сторожева, сторожево.*

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (єв-)** чергуються з **-ів- (-їв-)**: *Василєва – Василів, майстрова – майстрів, Олексієва – Олексіїв.*

з) **-уват(ий)** (а після м'яких приголосних **-юват(ий)**) уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбуватий, круглуватий, синюватий, темнуватий*, а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *дуплуватий, злодійкуватий, остюкуватий, піскуватий*.

и) **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: *плисковатий, стовбоватий*.

і) **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордовитий, грошовитий, талановитий*.

й) Прикметникові суфікси **-анн(ий)**, **-енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невблаганний, нездоланний, неоцінений, неказаний, нескінчений, страшений (але жаданий)*. Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий)**, **-ен(ий)**: *бажаний, незлічений, неоцінений, неподоланий, неказаний, нескінчений*.

к) У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий)**, **-н(ій)** викликає подвоєння **н**: *знаменний, осінній, плинний, ранній, туманний*.

Дієслівні суфікси

а) **-ува-** (**-юва-**) пишеться в дієсловах: *забілювати, керувати, підпорядкувати*.

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува-** (**-юва-**) пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вивершувати – вивершування; очікувати – очікування, очікуваний; підсинювати – підсинювання, підсинюваний*.

б) **-ова-**, якщо на перший голосний суфікса падає наголос: *друкувати – друкування, але друкований; малювати – малювання, але мальований; підпорядкувати – підпорядкування, але підпорядкований; риштувати –*

риштування, але риштовання, риштований.

в) Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загітувати – загітований, зареєструвати – зареєстрований, інформувати – інформований, сконструювати – сконструйований.*

Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р -ир-**) зберігається: *буксирувати (бо є буксувати), парирувати (бо є парувати), полірувати (бо є полювати), репетирувати (бо є репетувати) тощо.*

Суфікс **-ір-** (**-ир-**) уживається й у дієсловах типу *котирувати, лавірувати, марширувати, пікірувати, третирувати.*

Список використаної літератури

1. Фурдуй М. І. Українська мова: навч. посіб./За ред. В. Різуна. – К.: Либідь, 2004. – 269с.
2. Білецька О. І. Українська мова: навч. посіб. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. – 575с.
3. Ющук І.П. Українська мова: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2004. – 640с.